HebrewBooks.org ©Moznaim Publishers. No commercial use allowed.

ואיש תבונה ידלנה. הכין מה היה בלבו של עולא שהיה מסתכל בו: **ואינהו כמאן סברוה.** עולא ורבה שלא רצו להודות לדברי רבי אבא: **עמא דבר.** נוהג: **באור ששבת.** שהיה בשבת שדלק היום ומכל מקום ממלאכת עבירה שבת שדלק בהיתר כגון של חיה ושל חולה או נר הדולק מערב יום הכפורים מברכין אף במוצאי יום הכפורים דהויא ברכה משום דדבר חידוש הוא לו שלא נהנה מן האור היום: **באור היוצא מהעצים.** דנברא עכשיו אין מברכין עליו במוצאי יוה"כ אלא במוצאי שבת שאף הוא תחילת בריית אור:

ואיש תבונה ידלנה מים עמוקים עצה בלב איש זה עולא ואיש תבונה ידלנה זה רבה בר בר חנה ואינהו כמאן סברוה כי הא דאמר ר' בנימין בר יפת אמר רבי יוחנן [א]מברכין על האור בין במוצאי שבת בין במוצאי יום הכפורים וכן (א)עמא דבר מיתיבי אין מברכין על האור אלא במוצאי שבת הואיל ותחילת ברייתו הוא וכיון שרואה מברך מיד רבי יהודה אומר סודרן על הכוס ואמר רבי יוחנן הלכה כרבי יהודה לא קשיא כאן באור ששבת כאן באור היוצא מן העצים ומן האבנים תני חדא [ב]אור היוצא מן העצים ומן האבנים מברכין עליו ותני חדא אין מברכין עליו לא קשיא כאן [ג]במוצאי שבת כאן במוצאי יום הכפורים רבי מפזרן רבי חייא מכנסן אמר רבי יצחק בר אבדימי אע"פ שרבי מפזרן חוזר וסודרן על הכוס כדי להוציא בניו ובני ביתו ואור במוצאי שבת איברי והא תניא (ב)עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות אלו הן באר והמן וקשת כתב ומכתב והלוחות וקברו של משה ומערה שעמד בו משה ואליהו פתיחת פי האתון ופתיחת פי הארץ לבלוע את הרשעים רבי נחמיה אומר משום אביו אף האור והפרד ר' יאשיה אומר משום אביו אף האיל והשמיר רבי יהודה אומר אף הצבת הוא היה אומר צבתא בצבתא מתעבדא וצבתא קמייתא מאן עבד הא לאי בריה בידי שמים היא אמר ליה אפשר יעשנה בדפוס ויקבענה כיון הא לאי בריה בידי אדם היא לא קשיא הא באור דידן הא באור דגיהנם אור דידן במוצאי שבת אור דגיהנם בערב שבת ואור דגיהנם בערב שבת איברי והא תניא (ג)שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם ואלו הן תורה ותשובה וגן עדן וגיהנם וכסא הכבוד ובית המקדש ושמו של משיח תורה דכתיב [1]ה' קנני ראשית דרכו תשובה דכתיב [2]בטרם הרים יולדו וכתיב [3]תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם גן עדן דכתיב [4]ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם גיהנם דכתיב [5]כי ערוך מאתמול תפתה כסא הכבוד ובית המקדש דכתיב [6]כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו שמו של משיח דכתיב [7]יהי שמו לעולם לפני שמש ינון שמו אמרי חללה הוא דנברא קודם שנברא העולם ואור דידיה בערב שבת איברי והתניא רבי יוסי אומר אור שברא הקב"ה בשני בשבת אין לו כבייה לעולם שנאמר [8]ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה ואמר רבי בנאה בריה דרבי עולא מפני מה לא נאמר כי טוב בשני בשבת מפני שנברא בו אור של גיהנם ואמר רבי אלעזר אע"פ שלא נאמר בו כי טוב חזר וכללו בששי שנאמר [9]וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד אלא חללה קודם שנברא העולם ואור דידיה בשני בשבת ואור דידן במחשבה עלה ליבראות בערב שבת ולא נברא עד מוצאי שבת דתניא ר' יוסי אומר שני דברים עלו במחשבה ליבראות בערב שבת ולא נבראו עד מוצאי שבת ובמוצאי שבת נתן הקב"ה דיעה באדם הראשון מעין דוגמא של מעלה והביא שני אבנים (ד)וטחנן זו בזו ויצא מהן אור והביא שתי בהמות והרכיב זו בזו ויצא מהן פרד רבן שמעון בן גמליאל אומר פרד בימי ענה היה שנאמר [10]הוא ענה אשר מצא את הימים במדבר (ה)דורשי (ו)חמורות היו אומרים ענה פסול היה לפיכך הביא פסול לעולם שנאמר [11]אלה בני שעיר החורי וכתיב אלה בני צבעון ואיה וענה (ז)אלא מלמד שבא צבעון על אמו והוליד ממנה ענה ודילמא תרי ענה הוו (ח)אמר רבא אמינא מילתא דשבור מלכא לא אמרה ומנו שמואל איכא דאמרי אמר ר"פ אמינא מילתא דשבור מלכא לא אמרה ומנו (ט)רבא אמר קרא הוא ענה דמעיקרא תנו רבנן (י)עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות ואלו הן באר ומן וקשת הכתב והמכתב והלוחות קברו של משה ומערה שעמד בה משה ואליהו פתיחת פי האתון ופתיחת פי הארץ לבלוע את הרשעים ויש אומרים אף מקלו של אהרן שקדיה ופרחיה ויש אומרים אף המזיקין ויש אומרים אף

בגדו

רבי מפזרן. רבי כשרואה אור מברך עליו מיד וכשמביאין לו בשמים לסוף שעה מברך עליהן: **מכנסן.** על הכוס כמו שאנו עושין: **באר.** בארה של מרים סלע שיצאו ממנו המים על ידי משה ועגול כמין כברה היה ומתגלגל עמהן כל מקום שהולכין: **כתב.** קריאת שם האותיות: **המכתב.** חקיקתן וצורתן כך שמעתי. ולי נראה כתב זו היא חקיקת צורתן והמכתב הוא עט וחרט שנכתב בו חקיקת הלוחות כי ההיא דקדושין (דף כא:) מניין לרבות הסול והסירא והמכתב ונראין דברי דקרייה לא קרי ליה כתב: **ומערה שעמד בו משה.** ושמתיך בנקרת הצור (כ) עד עברי (שמות לג) וכן באליהו וילך עד הר האלהים חורב ויבא שם אל המערה וילן שם (מלכים א יט): **לבלוע את הרשעים.** עדת קרח: **והפרד.** אין כל חדש תחת השמש ופרד ראשון נברא מן הארץ ולא בא מן הכלאים: **האיל.** של אברהם: **השמיר.** כמין תולעת היה ואין כל דבר קשה עומד בפניו שלא יתפרק ובו בנה שלמה את הבית במסכת גיטין (דף סח.): **הצבת.** טנליי"ש של ברזל: **צבתא.** שעושין עכשיו הנפחים: **בצבתא מתעביד.** על ידי צבת אחרת היא עשויה שאוחזה בצבת ומכה בקורנס עד שנעשית וצבתא קמייתא מאן עבדא: **הא לאי.** באמת על כרחך בריה בידי שמים היא: **יעשנה בדפוס.** על ידי יציקה כמו שיוצקין כלי כסף וכלי נחשת: **ויקבענה כיון.** כולה כאחד מהר: **ראשית דרכו.** קודם לשאר דרכים והא דאמרן לעיל הכתב בערב שבת בכתבן של לוחות וזו היתה כתובה מתחילה °באש שחורה על גבי לבנה: **בטרם הרים יולדו.** בראת מדת תשובה: **תשב אנוש עד דכא.** עד ידכא לבבו לפניך: **מקדם.** מוקדם לעולם: **מאתמול.** קודם לעולם: **תפתה.** שכל המתפתה ביצרו נופל שם (ל): **מרום מראשון.** מרום הוא בערבות מראשון מקודם העולם וכן מקום מקדשנו נברא מראשון: **חללה.** חלל של גיהנם קודם בריית העולם ותירוצא הוא: **אין לו כבייה עולמית.** שהוא אור של גיהנם: **חזר וכללו.** לקרותו טוב לפי שהרשעים נידונין בו: **אלא.** ודאי אור דגיהנם נברא בשני בשבת והא דתניא לעיל אור בערב שבת באור דידן ודתניא ברישא במו"ש לא תיקשי כאן במחשבה כאן ביצירה בערב שבת עלה במחשבה ליבראות ולא נברא עד מוצאי שבת: **וטחן.** טח והכה ושפשף זו בזו: **דורשי חמורות.** מקראות סתומים: **פסול היה.** שאחיו מאמו היה אביו כדמפרש שבא צבעון על אמו והוליד: **אלה בני שעיר וגו'.** וצבעון וענה אלמא אחי הוו וכתיב אלה בני צבעון ואיה וענה אלמא בנו היה: **שמואל** קרי ליה רבא שבור מלכא משום דבקי היה בדינין והלכתא כוותיה בדיני(מ) כדין היוצא מפי המלך שמתקיים ושבור מלך פרסיים היה בימי רבא:

בגדו

אלה בני שעיר החורי וכו' מלמד שבא צבעון על אמו. תימה דביש נוחלין (ב"ב קטו:) מוכח מהאי קרא דבני בנים כבנים וא"כ מנלן שבא על אמו[א] ועוד לא מצינו בכל התורה שיקראו לבן אשתו בנו והכא אמר דלהכי קרי ליה בנו לפי שנולד מאשתו[ב] וי"ל דקרי ליה בנו לפי שהיה בן בנו כדאמרינן ביש נוחלין והכא דייק שבא על אמו מדלא כתיב איה שהיה כמו כן בן צבעון ולא כתיב אלא ענה לחודיה ש"מ לפי שהיה נמי בן אשתו של שעיר כתביה קרא הכא עם שאר בני שעיר:

אין

מסורת הש"ס

א) [ברכות מה. וש"נ], **ב)** אבות פ"ה מ"ו [ע"ש מכילתא בשלח סוף פ"ה, **ג)** נדרים לט:, **ד)** [בס"א: וטחן], **ה)** [ברכות כד. חולין קלד:], **ו)** ועי' תוס' חולין קלד: ד"ה דורשי חמורות מ"ש בשם הערוך, **ז)** ב"ב קטו:, **ח)** [שם איתא רבה ועי' שם בפי' הרשב"ם], **ט)** [שם איתא רבה], **י)** [אבות פ"ה וע"ש כמה שנוים], **כ)** [הצור ושכותי כפי עליך], **ל)** [כדאי' עירובין יט.], **מ)** [בכורות מט:],

◆

תורה אור השלם

1. יְיָ קָנָנִי רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ קֶדֶם מִפְעָלָיו מֵאָז: משלי ח כב
2. בְּטֶרֶם הָרִים יֻלָּדוּ וַתְּחוֹלֵל אֶרֶץ וְתֵבֵל וּמֵעוֹלָם עַד עוֹלָם אַתָּה אֵל: תהלים צ ב
3. תָּשֵׁב אֱנוֹשׁ עַד דַּכָּא וַתֹּאמֶר שׁוּבוּ בְנֵי אָדָם: תהלים צ ג
4. וַיִּטַּע יְיָ אֱלֹהִים גַּן בְּעֵדֶן מִקֶּדֶם וַיָּשֶׂם שָׁם אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר יָצָר: בראשית ב ח
5. כִּי עָרוּךְ מֵאֶתְמוּל תָּפְתֶּה גַּם הִיא לַמֶּלֶךְ הוּכָן הֶעְמִיק הִרְחִב מְדֻרָתָהּ אֵשׁ וְעֵצִים הַרְבֵּה נִשְׁמַת יְיָ כְּנַחַל גָּפְרִית בֹּעֲרָה בָּהּ: ישעיהו ל לג
6. כִּסֵּא כָבוֹד מָרוֹם מֵרִאשׁוֹן מְקוֹם מִקְדָּשֵׁנוּ: ירמיהו יז יב
7. יְהִי שְׁמוֹ לְעוֹלָם לִפְנֵי שֶׁמֶשׁ יִנּוֹן שְׁמוֹ וְיִתְבָּרְכוּ בוֹ כָּל גּוֹיִם יְאַשְּׁרוּהוּ: תהלים עב יז
8. וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל בָּשָׂר: ישעיהו סו כד
9. וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם הַשִּׁשִּׁי: בראשית א לא
10. וְאֵלֶּה בְנֵי צִבְעוֹן וְאַיָּה וַעֲנָה הוּא עֲנָה אֲשֶׁר מָצָא אֶת הַיֵּמִם בַּמִּדְבָּר בִּרְעֹתוֹ אֶת הַחֲמֹרִים לְצִבְעוֹן אָבִיו: בראשית לו כד
11. אֵלֶּה בְנֵי שֵׂעִיר הַחֹרִי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ לוֹטָן וְשׁוֹבָל וְצִבְעוֹן וַעֲנָה: בראשית לו כ

◆

מוסף רש"י

דורשי חמורות. קשרים וסתומים הכלולים בתורה (ברכות כד.). **שבא צבעון על אמו והוליד ממנה ענה.** נמצא שהוא אחיו ובנו (רשב"ם ב"ב קטו:). **ומנו רבה.** רבה נמי קרי שבור מלכא, דהלכתא נמי כוותיה (רשב"ם שם ועי' גיטין עד:).

◆

מוסף תוספות

א. דילמא הא דחשיב ענה עם בני שעיר היינו משום דבני בנים הרי הם כבנים ולעולם הוה בן צבעון מאשתו ולא מאמו. תוס' ר"פ. ב. דאלה בני שעיר דחשיב ענה היינו משום אשתו של שעיר קרי להו בני שעיר. תוס' שאנץ.

עין משפט נר מצוה

לט א מיי' פכ"ט מהל' שבת הל' כד סמג עשין כט טוש"ע או"ח סי' רצח סעיף א וסי' תרכד ס"ד: [רב אלפס ברכות פ"ח דף מג:]:

מ ב ג מיי' שם הל' כז טוש"ע שם סי' רצח סעיף ח:

◆

גליון הש"ס

רש"י ד"ה ראשית דרכו כו' באש שחורה ע"ג לבנה. עי' ברש"י שיר השירים בפסוק קוצותיו תלתלים שחורות כעורב:

◆

לעזי רש"י

טינליי"ש. צְבָת.

◆

רבינו חננאל

ואותבינן עלייהו הא דתניא אין מברכין על האור אלא במוצאי שבתות הואיל ותחלת ברייתו הוא, וכיון שרואהו מברך עליו מיד, ר' יהודה אומר סודרן על הכוס, ואמר ר' יוחנן הלכה כר' יהודה. ופרקינן לא קשיא, הא דתניא אין מברכין על האור אלא במוצאי שבת ולא ביום הכפורים באור היוצא מן העצים ומן האבנים, והא דאמר משמיה דר' אלעזר מברכין אפילו ביוה"כ באור ששבת. ופירש רב נחמן בר יצחק בואלו דברים שבין ב"ש וב"ה בסעודה, באור ששבת ממלאכת עבודה. תניא נמי הכי עששית שהיתה דולקת והולכת בשבת כולה, במוצאי שבת מברכין עליה. ואקשינן **ואור במוצאי שבת איברי,** והתניא אלו דברים שנבראו בערב שבת בין השמשות, באר שהיתה מהלכת עם ישראל, ומן שירד להם, וקשת דכתיב את קשתי נתתי בענן, כתב מכתב, פירוש כתב, צורת האותיות. מכתב צירוף האותיות להיות תיבה להיקרות במילה. ד"א כתב, אלו כ"ב אותיות כתב הקודש שאנו כותבין בו ומשתמשין בו. מכתב הוא נקרא טרטגונה שנראה ונקרא מכל צד מארבעה צדדין, והוא הכתוב על הלוחות, והוא שפירש הכתב והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלוחות. ולוחות כמשמען. וקבר משה רבינו, ומערה שהיא נקרית הצור שעמד בה משה רבינו ואליהו זכור לטוב. ופתיחת פי האתון בלעם, ופתיחת פי הארץ לבלוע קרח. ור' יאשיה אמר אף האיל הנאחז בסבך, והשמיר שבו בנה שלמה את בית המקדש. ר' נחמיה אומר משום אביו אף האור ופרד, ר' יהודה אומר אף הצבת. קתני מיהא ר' נחמיה אומר דאור בין השמשות נברא. ופרקינן האי אור דגיהנם הוא, אבל אור דידן במוצאי שבת איברי. ואקשינן איני והא גיהנם אחד משבעה דברים שנבראו קודם בריאת העולם הוא, ואלו הן תורה ותשובה גן עדן וגיהנם כסא הכבוד ובית המקדש ושמו של משיח. ופרקינן חללה של גיהנם נבראת קודם בריית העולם ואור שלה בין השמשות נברא. איני והא אור של גיהנם בשני בשבת איברי. ופרקינן חלל של גיהנם נבראת קודם בריית עולם אור של גיהנם נברא בשני בשבת, אור דידן עלה במחשבה להבראות בערב שבת ולא נברא עד מוצאי שבת. **ר' יוסי אומר שני דברים עלו במחשבה ליבראות בערב שבת** ובמוצאי שבת נתן הקב"ה בינה באדם מעין דוגמא של מעלה, והביא שתי אבנים וטחנן זו בזו ויצא מהן אור, והביא מין סוס ומין חמורה והרכיבן זו על זו ויצא מהן פרד וכו'. ת"ר **עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות,** ואלו הן מן ובאר וכו'. ויש אומרים אף מקלו של אהרן ושקדיה ופרחיה ובגדו של אדם הראשון והמזיקין.